

Fol. 1

DOCTOR ATIENZA

Licenciato Didaco Lopez de Vn-
cueta. S. P. D.

IN SINGVLIS Artibus satis est experientia confirmatum, artem naturam perficere, acutissime licenciare, sed te adeo ingenio pollere video, vt velis non tē solum perfici ab arte, sed noua, & inaudita quadam opinione, acuta sanē, te velle artem ipsam perficere veterumque, atque Neothericorū sapientum Medicorum sententiam labefactare, laudo quidem ingenij tui acumen, quod tã graue onus susceperit, non vulgi deceptione, non populari, & inani ostentatione, commotum, sed magnifica, & gloriosa, qua tuam causam mirificè, atque accerrimè defendis, à contrariorumque etiam peritorum argumentis acutè, & subtiliter liberari contendis. Nam vt inquit Cicero, omnes trahimur, ad cognitionis, & scientiæ cupiditatē, in qua excellere pulchrum putamus. Alexander Aphrodiscus primo thopicorū scribit, fuisse consuetudinem veterum, vt in vtramque partem disputarent conueniebantque in aliquo loco, atq; ibi posita quæstione, quid ex vtraque parte dici posset, acuratè querebant, atque ingenium exercebant, vt postea cum opus esset prompto animo disputarent, eosdem cēseo te imitari velle, cum nouam hanc de sudoris causis opinionem, cōsulto (vt arbitror) in mediū adduxeris, ac publicè defenderis, acutissimi tui ingenij ostētationis gratia. Sed quoniā circa ipsam non satis te conuictum video in eam aliqua non inualida proferam argumenta nullo quidem odio, nullo contradicendi studio, nulla avaritia, nec ambitione commotus: & nē frustra inutilibus quæstionibus totum tempus conteratur, obiter aliqua etiam addam, non mediocrem tibi vtilitatem, & multis alijs Medicis allaturā, deinde pergā explicare, ac dilucidè exponere sententiam illam Auicenzæ à te, & alijs satis controuersam. Somnum omnes euacuationes fortiter retinere præter sudorem. Nec non, quare plus sudemus in somno quam in vigilia, quibus peractis, si non satis te in meam sententiam pertraxerim, non parum me fecisse arbitror, si saltem doctissimis viris placuisse videar. Vehementer igitur in tuis scriptis affirmas, causam efficientem per se, & potissimam sudoris esse vaporis leuitatem, medio impulsu facto, immediatè à compressione arteriæ, atque aeri, fulliginibus, & consequentur vaporis communicato, vt pateat locus aeri frigidiori ingressuro ad refrigerium cordis, & ne detur corporum penetratio, trahens originem à facultate motiua arteriæ, minimè autem à vitali, sed quoniam rectum, vt dicitur, iudex est sui obliqui, & veritatis cognitio est argumentorū solutio, vt inquit Arist. in thopicis, prius oportet præcognoscere, quid somnus sit per suas causas, & quæ sunt causæ veri sudoris, tan secūdū veri rationem, quam doctissimorum virorum sententiam, vt ex hac veritate cognita, & satis perspecta possimus deducere, veluti ex proprijs causis, id quod desideramus: & vt ad rem igitur accedamus dicimus. Somnum secūdum naturam esse ligamentū sensuum factū à contractione caloris moderati, nequeuntis sensorijs inferuire, media volūtate imperante, & facultatibus internis, attrahentibus, ne torpescat naturæ instrumētū, quod ad ascensum est reddi

*Sen. 2. pri
mi doctri-
na. 2. c. 13
de somno,
vigilia.*

tum ineptum, concurrentibus etiam suavi euaporatione alimenti optimè cō-
fecti, cerebrique frigiditate, vt media concoctione interna corroboretur na-
tura, & fiat spirituum animalium, & vitalium restauratio. Quæ diffinitio, vt in-
telligatur, explicandæ sunt omnes ipsius causæ cum ex Aristot. 2. posteriorum
diffinitio à demonstratione non differat, nisi solo situ. Nam vt demonstratio
per omnes causas procedit, sic & diffinitio, sedes ergo somni sensus cōmunis
est, cum somnus, & vigilia sint priuatiuè opposita, & sic circa idem subiectum
debent versari, nā licet externi etiā sensus in somno sint confopiti, hoc accidit
ratione sensus communis, à quo illi dependent ad suas actiones exercendas:
ideo somnus per prius debet collocari in sensu communi, quia externi sensus
non iudicant, sed solum sunt specierum delatores ad sensum communem, vbi
fit iudicium circa singularia, ideo cum sensus communis profundis cogitatio-
nibus fuerit distractus, nec percipiet ea, quæ audiuerit, nec ea, quæ se obtule-
rint oculis: sed est animaduertendum, sensum communem in somno minimè
sentire posse, cum sensatio fiat cum apprehensione sensibilibum per sensus ex-
teriores posse tantum phantasiari, cum phantasio solum fiat cum appre-
hensione sensibilibum per species reseruatæ in phantasia, & nō de nouo acqui-
sitas. Explicata iā somni sede, sequitur, vt de forma somni pauca dicamus. Pro
quo est diligenter considerandum, quod cum anima incorruptibilis sit, nec ip-
sam, nec ipsius facultates defatigari posse, modo habeant instrumenta apta ad
suas operationes obeundas. Nam senex quidem videret, vt iuuenis, si oculum
iuuenis haberet, tanquā eadē sit, & tam valida in vtroq; facultas, quæ idē ne-
quit facere ob instrumentorum solum differentiam. Sequitur ergo facultates,
vt rectè operentur apta organa, atque instrumenta, & optimam temperiem
requirere, quæ solet deficere propter diminutionem spirituum vitaliū, qui
vnius cuiusque partis temperamentum complent: cum ergo tales spiritus in
organis exterioribus existētes, suisque facultatibus inservientes ratione sub-
tilitatis eorum faciliè exoluantur, nam si sensatio exterior nimis perma-
neret, ita diminuerentur spiritus, & langueret animal, vt breui temporis spa-
tio esset interiturum: ob id sagax natura ad salutē animantium requiem insti-
tuit, ergo omni animali debuit conuenire requies, quod enim alterna caret
requie durabile non est, quæ requies naturalis actionum ipsorum sensuum ce-
ssatio est, quæ somnus nuncupatur, nō ratione ætatis, nec morbi natura contin-
gens. Vt igitur iam ad somni causam efficientem accedamus, dicimus esse vo-
luntatem, & rationem, quæ somnum aliquando imperare videntur, cum ani-
mus varijs defatigatus est cogitationibus, quæ vigiliæ sunt causæ, ob id co-
nantur remouere obiecta, cogitationē, & sensum, quæ omnia solent prohibe-
re somnum, caloremque influentem deorsum impellere, descendereque co-
gunt, tanquam mobilem substantiam, quæ omnibus facultatibus parere est ap-
ta, & nata, vt enim ratio, & cogitatio calorem influentem ad se aduocant, &
vt ita dicam, imperant, vt adsit sensorijs vbi vigilandum est, ita vbi illa somnū
necessarium iudicat, cogit calidum recedere à sensibus, & ad partes internas
se conuertere, vt somnus fiat, nam cum intro reuocatur calor ob actiones in-
ternarum partium, concoctionemque ventriculi somnus fit, concurrentibus
etiam facultatibus attrahentibus ipsarum partium internarum (cum fortifica-
tio vnius virtutis soleat esse diminutio in altera) quæ naturæ instrumentū, si-
ne quo agere nequeunt, ad ascēsum sit redditū ineptum, ne torpescat, ad se ad-
uocant, atque ingestio iam cibo, & potu, caloreque intus corroborato, co-
quitur cibus ex cuius coctione vapores exalantur ad caput, frigiditateque ce-
cerebri adiuncta crassescunt, spiritusque, atque motus cohibentur neruis, per
quos

quos spiritus committant obstructis. Nam spiritus ipsi, quasi per antiparitasim ad internas partes reuerſi alimenti concoctionem complent, debemus etiam expendere, & diligenter conſiderare ſtatem, atque temperamentum. Nam in melancholicis, & lenibus cum ratione frigiditatis, & ſiccitatis, non ſit tanta è ventrioculo vaporum exalatio, facilior ſit experge factio, eadem fere videtur eſſe ratio, quare in principio ſomni, & fine facilius excitemur à ſomno, quam in medio, quia cum in principio ſit aliquantulum ab alimenti copia oppreſſa natura, & calore, magis quam in medio, minor ſit vaporū eleuatio, in fine autem cum ſint pauci, & exigui vapores denuo exalati, & præexiſtentes fere ſint cōſumpti, cū nō ſit adeo potēs obſtructio in vijs ſenſuū, facilimū erit tales è ſomno excitari: peracta porrò internarū partium cōcoctione ſuperuacaneis que craſſis excrementis ſeiunctis, in proprijs que locis poſitis, atque ſanguine optimè conſecto, & nutritioni corporis idoneo reddito, nec non multis ſubtilibus ſpiritibus regeneratis, transfert natura ſanguinem, & ſpiritus ad partes externas, & cū ſpiritus ipſi iā ſufficientes ſint pro actionibus animalibus efficiēdis, ſagax natura transmittit eos ad organa ſenſus, vt perfectiores deinde actiones omnes animales reddantur, quod excitationem à ſomno iure appellamus, licet fieri poſſit, vt ante hanc naturæ actionē perfectā aliqui expergeſcant. Nam multos quidem cognouimus profundè dormientes, cum magnum aliquod deſideratum ſe facturos præcognouerint, cito expergeſcunt nec dormire poſſe, cuius cauſam in fortè præcogitationē, & decretū referendam duco, atque in fortiffimam etiā impreſſionem ſpeciei in phātaſia deſcriptam, quæ deinde poſſit citiſſimè ſenſum communem mouere, quo motus appetitus ſub ratione boni vehementer, & priuatim ad illud opus deſideratum excitatur. Quam ob rē natura prouida in principio, & fine ſomni, transmittit ſpiritus ad membra exteriora proſequutiua illius operis, & fit experge factio: expergeſcunt etiam ſolemus ab exteriori, vt cum valde eſt excedens ſenſibile, vt ſomnus, calor, frigus, quia tunc propter vehementiam ſenſibilis mittitur ſpecies ad ſenſum communem, & natura ad confortandum organa paſſa mittit ſpiritus ad illa, & ſic ſæpe numero expergeſcunt quoque accidunt. His præcognitis tempus iam eſt, vt ad ſententiæ Auiceniæ explicationem accedamus, inquit ergo in loco allegato, ſomnum cohibere fortes omnes euacuationes præter ſudorem: pro cuius explicatione animaduertendum duxi, Auicenam fuiſſe locutum de ſomno naturali reſſiciente vires quieto, non vehementer perturbato ab aliqua cauſa morbifica, vt accidit in perturbatione alicuius futuræ criſis, vel ſynthomaticæ euacuationis, nec ab aliqua vehementi cogitatione alicuius rei ſiendæ, nam proximè hanc propoſitionem antecedit hæc alia, ſomnum laſitudines omnes tollere, ſed intelligere ſomnum naturalem contingentem in corpore neutram quādam naturam habentem inter morboſam, & omnino ſanam, nam ſi corpus fruatur optima valetudine intra proprios limites ſui tēperamenti, nullus ſequetur ſudor, vt infra probabo, cū agam de ſudoris cauſis, quia ſcilicet materia ſudoris carebit.

Si morboſum exiſtat corpus euacuationem aliquam, vel ſudorē ſynthomaticum, vel criticum eſſe expectādū, vel aliquam aliam huiusmodi euacuationē vel forte nullā, natura à morbo oppreſſa, cuius impetū compeſcere neutiquā poterit ſomnus, præſertim in principio cum in huiusmodi euacuationibus maximus ſit certamen inter morbum, & naturam, ratione cuius maxima vis naturæ inferitur, cum maximo ſenſus irritamento, quod non poteſt contingere, niſi in vigilia. Nam ſicut ab exteriori ſenſibili vehemente excitamur à ſomno, vt iam dixi, videlicet à vehemente ſomno, calore, & frigore, eadē etiā ratione

ratione ab aliqua magna interna putredine poterit excitari sensus, & tolli somnus, non ergo in his corporibus poterit talis somnus reperiri, qui possit sintomaticas, vel criticas euacuationes cohibere, quas fortes appellam^{us}, quas tu sine limitatione affirmas posse, præsertim cum in corpore tali affectione laborante sit maxima humoris putrefactio, à qua putrefactione spirant humores acres, & mordaces vigiliam excitantes, vel saltim præter naturalem somnum efficientes, cum pituitam crassam habuerint admixtam, non ergo is somnus erit qui lassitudines omnes tollat, vt inquit Auicena in eodē loco, sed naturalis placidus, & suavis. Relinquitur ergo solum intelligere, corpus neutrū mediam quandam dispositionem habens, inter omnino naturale, & omnino præter naturam, cui similes conueniant effectus, vt apparet in corpore laborante aliqua cibi repletionē, quæ parata est morbum inducere, quam cum natura præ caloris imbecillitate vincere nequeat, excitatur ad expulsionem, & aliquando expellit per vomitum, aliquando per alui deiectionem, & aliquando per vtrumque: cum ergo tunc somnus superuenit reliquias portio- nis redundantis humoris in ventriculo derelictas, vel in tunicis ipsius imbibitas co- coquens, vltraque progredi in corruptione non permittens, talis somnus fa- cile tales euacuationes retinebit, & sic retinebit fortes, quia cū maximo natu- ræ conatu, & impetu fiunt, non quidē in principio, sed cum ad medium, vel propè finem progressa est euacuatio. Sed si morbi causa fuerit diuturna, & inueterata, alia ratio est, nam hanc somnus naturalis cohibere minimè pote- rit, cum maximè sensum stimulet, nisi maxima iam ipsius portione euacuata, & fere reducto corpore ad statum naturalem, quod neutrum potius, quam mor- bosum dici poterit. Præterea obijciat aliquis, pueri se mingunt in somno, er- go somnus non retinet fortes omnes euacuationes. Respondeo, id esse per ac- cidens, & propter debilitatem retentiuæ, & relaxationem musculi vesicæ, de qua non intelligitur propositio Auicenæ, quia cum pueri constant calido, & humido temperamēto, proindeque somnū habeant profundum, cuius ratione cum sit valida concoctio, & consequenter magna vrinæ separatio, & ad vesicam delata retentrice facultate debilitata, & musculo colli vesicæ relaxato citra irritamentum exit vrina, quod viris perfectis est denegatum, quorū non est ita profundus somnus, nec illum musculum vesicæ ita imbecillum habent. Rursus posset etiam aliquis dubitare cū in somno sit priuatio sensus, & motus (excepta respiratione) & in somno sit contractio caloris ad interiora, in motu autē ad exteriora quomodo in somno in rebus venereis reuocatur calor ad ex- tra, & fit seminis emissio dicimus, id fieri per accidens per fortē imaginationē lasciuarū rerū, per species reseruatās in phātasia, accedēte corporis tēperamē- to ad libidinē maximè procliuī, & ad tales cogitationes excitante, nec non cū optatis mulieribus diurna colloctione præcedente, nihil mirum si influente spiritu animali, & mobili substātia, quæ omnibus facultatibus parere est apta, & (vehementi imaginatione) ad partes generationi dicatas concurrente, vehe- mentique appetitui obtemperante, emissionis seminis sit in causa, citra vllū, sanē partis feriētis irritamētū, sed tantū virtute expulsiua naturali appetitui etiā veluti superiori petentiæ obtemperante. Ad hoc etiā accedit alia difficultas. quam tu optima ratione excitas in tuis scriptis, quomodo in somno fiat san- guinis fluxus, vt experientia constat, cum propositioni Auicenæ contrarie- tur, quæ omnes euacuationes retinere affirmat, præter sudorem, pro cuius ex- positione dicendum, plures esse causas à quibus sanguinis emissiones proue- niant, primò, propter vehementem imaginationem iniuriæ illatę per species reseruatās in phātasia, concitata quidem ira, atque appetitu vindictę in totoq;
corpore

corpore sanguinis redundantia præcedente, quorum ratione cum sanguis, & spiritus prius in corde corroborati confluant ad caput acrimoniam contrahant, expulsiua quippe facultate irritata, hæmorrhagiam concitare videntur. Externi enim sensus licet sint consopiti, cõmunis tandem vigilat, vt apparet in his qui oculis clausis surgunt ex lecto, & per domũ ambulat. Cũ hi medio quodã modo se habeant, nec omnino dormientes, nec omnino vigilantes, quamuis reiectatio sanguinis ex capite, faucibus, pectore, & pulmone nequeat esse sine sensu manifesto, & consequenter in vigilia. Eruptionem tamen sanguinis per Menstruum, & Hæmorroydes posse citra sensum accidere, ob retentiua facultatis imbecillitatem, non inficior. Posquã iam de expositione sententiæ Auicena in qua dicitur: Somnũ fortes omnes euacuationes retinere, satis dictum est, ratio explicandi postulat, vt accedam ad explicationem alterius propositionis paulo inferius in eodem capite adductæ, in qua affirmat, sudorem copiosorem esse in somno, quam in vigilia. Pro cuius explicatione diligẽter erit aduertendum in vigilia fieri maiorem spirituum exolutionem, cum exteriores partes calidiores, & meatus cutis apertiores existant, natura em̄ duce, q̄ tenuẽ, & leuẽ est suã appetens perfectionem, sursum petit, non à leuitate (vt tu affirmas) sed à propria natura, & forma, vt suo simili vniatur, & perficiatur: aer etiam externus attrahit internum ob eandem rationem, omnia enim natura constantiã suã appetunt perfectionem. Vigilantes liberũ etiã habet exitum, vaporibus in somno clauduntur pori externi caloris natiui contractione, & externa frigiditate, tunc retentus calor innatus, atque validus in concoctione interna dissoluit materiam præter naturam, ex qua fit maior vaporum exalatio, qui cum non exoluatur, vt in vigilia (propter causas dictas) eos solet roborata natura, atque prouida successiua impulsione versus cutem expellere, & sudorẽ excitare, & hæ sunt veræ causæ, meo saltim iudicio, quare sudemus magis in somno, quam in vigilia, quapropter acutẽ sentit doctissimus Auicena, cum inquit somnus plus efficit sudorẽ, quam vigilia, secundum modum superandi materiã, id est dominij super materiam, & non secundum modum resolutionis subtilis, sicut in vigilia propter spirituum vitalium exolutionem. Id etiã confirmat Hy. 4. apho. 41. sudor multus per somnũ sine causa manifesta factus, corpus copiosiori vti cibo significat, quia propter repletionẽ cibi, cõtractricis facultatis langor, & defectus cum expellentis facultatis robore, & pororũ apertione coniunctus est. Etenim cum à copia cibi, & potus multi humidi vapores affurgant à moderato calore, nam à nimis lægido nulli, à forti per insensibilem halitum habeant, qui cum per somnũ cum reliquorũ excrementorũ retentione augeantur, à natura impulsu ad cutẽ, ipsiusq; cutis desitate frigiditateq; ante condensati, per sudorẽ elliciuntur. Nam vt sensit Diocles quẽ (vt arbitror) iniuste reprehendit Galenus libro de symptomatum differentijs, sudorẽ excretionem esse præter naturam, quod scilicet rectẽ valente corpore, & natiuo calore existente valido, omnibusque his, quæ ad corpus pertinent probẽ administratis, & alimento à natura superato, nunquam sensibilis humor qualis sudor est excernitur, sed insensibiliter exsoluitur. Pergit hic dicens, si vero partius epulanti id acciderit, corpus euacuatione indigere significat in hac parte ostendit hic, quod cum corpus plurima redundet humiditate superflua, & putrefacta, quæ non sit producta à multitudine materiæ, de nouo genita, sequitur prouenisse iam à materia, quæ fuit prius producta, & in partibus retenta, maximẽque putrefacta, ac proinde euacuatione indigere, licet enim natura in sudore prouida pro viribus conetur humorem totũ corruptum, tanquam inimicum ex partibus elicere, atque exhaurire præ humo-

ris tantum crassitie, & contumacia, nec non pororum angustia, aliquando accidit, vt proposito sine frustretur, & solum quod tenue est excernatur, quam ob causam inquit Hy. lib. de Morbis, quicumq; morbi in iudicatorijs diebus iudicantur, & febrilis ignis dimittit in his de pituita, & vile, quod tenuissimum est, eliquatur, & secernitur, & seccedit, partim extra corpus, partim intus, & isthic in corpore relinquitur, & partim præ caliditate attenuatur, & vapor fit, & cum spiritu permixto foras procedit, atque hæc quidem huiusmodi sunt, & ab his sudor generatur. Aliam etiam causam assignat Auicena copiosioris sudoris in somno, quam in vigilia, in eodem capite, videlicet anhelitus spirandi maiorem difficultatem, tum propter reuocationem caloris ad intra, tum etiã propter impedimentum motiux facultatis, ratione obstructionis neruorum defferentium ipsam ad thoracem. Nam cum spiritus motiui non confluant ea quantitate, quam exigit thorax ad expirationem, & inspirationem præstandã, fit, vt multæ superfluitates fumosæ, quæ deberent perfectè per expirationem ipsam educi malè educantur, & multæ ex his retentæ ad cutem, & in fine somni per sudorem expellantur, compensat enim natura copioso sudore huius, & aliarum expurgationum inopiam. Præterea cum per somnum natura valeat plurimum suis facultatibus naturalibus, media concoctione, quæ inutilia sunt videlicet, excrementa separat ab vtilibus, tum in ventriculi, tum in epatis concoctione, & quod vtile est, & nutritioni idoneum videlicet, sanguinem distribuit iecur in vniuersum corpus cum portione quadam serosæ humiditatis, quæ ratione sui fluxibilitatis sit veluti sanguinis vehiculum. Reliquam autem partem portionis serosæ transfert in renes, & vesicam, concurrente tamè ipsorum attractione: cum autem iam sanguine partibus apposito, & in corporis substantiam transmutato, redundet serosa illa humiditas, tanquam quid corpori inutile, quod per insensibilem alitum soleat aliàs natura resolvere, sed cum plus pituitosi chili perueniat ad iecur, quam possit concoquere eius imbecillitate, accidit, vt nihil, quàm serosi humoris ad renes transmittatur, quam oporteat, & quod transmitti debebat simul cum sanguine, vt reliqua portio deducatur ad singulas nostras, corporis partes externas, quæ serosa humiditas varias quidem in itinere alterationes perpeffa, & in partibus externis accumulata quantitate, qualitateque inimica naturæ sub finem somni expellitur per sudorem, cum calor sanguis, & spiritus peracto iam suo opere interno ad exteriora reuertuntur, alioquin enim morbis grauioribus rudiméta poneret, & hoc modo est intelligendus Galenus. 3. Metho. c. 3. quem tu citas errore. 17. cõtra innominatum medicum hæc insensibilem transpirationem sensibilem fieri, vel debilitate caloris, vel ratione plurimi alimenti, vel inmodici exercitij, ratione cuius etiam debilitatur calor natiuus propter resolutionem caloris innati, & influentis, quã ob causam languet iecoris facultas cõcoctrix, & consequenter naturalis expultrix, atque augetur serosa illa humiditas excrementia, sudorem excitans. Reliquum nunc est, vt accedam ad discutiendã diligenterque examinandam nouam illam tuam (vt arbitror) opinionem, in qua vehementer affirmas, causam efficientem per se, & potissimam sudoris esse vaporis leuitatem, medio etiam impulso facto immediatè à compressione arteriæ aeri fulliginibus, & vaporis cõmunicato, qui impulsus per te trahit originem à facultate motiua arteriæ, minimè autem à vitali. Contra illud dicitur principium vitale, cuius actio dirigitur ad conseruationem vitæ, sed expulsio excrementorum est actio directa ad conseruationem vitæ, cum ex ipsorum retentione grauisissimi periculosissimique morbi oriri soleant, vt patet in retentione fæcum alui, & vrinæ suppressione, sequitur, ergo necessario excrementa-

4

crementorū exclusionē ortum ducere à principio vitali, nutrire enim viuere est, quia secundum Arist. multis in locis quandiu viuimus tandiu nutrimur: excrementorum autem expulsio omnino est necessaria ad nutritionem præstandam, cum quodlibet alimentum quantumuis optimum, partes habeat dissimiles nutritioni ineptas, sed morborum generationi aptas: tu autem tuam opinionem accerrimè defendens, adducis exemplum ad ipsius confirmationem, quod quemadmodum, si aliquis homo per impulsū alterius extrinseci motoris moueretur, talis motus solum conuenit homini, quatenus corporeus est, corporamque obtineat naturā, idemque prorsus existimandum esse in arteriæ compressione, hominem porro esse corporeum, arteriam etiam esse corpus graue ratione frigiditatis, & siccitatis elemētiq; terrei in ipso prædominantis, ad cuius prædominium sequatur facultas illa motiua arteriæ ad locū inferiorem, cuius actio arteriæ, compressio dicitur, hoc totum ingenuè fateor, sed ad hanc compressionē minimè directam à superiori causa, videlicet à natura sua facultate expulsiua adiuta, sequi immediate vaporū, & fulliginum expulsionem, simul concurrente ipsorum etiam impulsu propter aerem frigidorem ingressurum, ne detur corporum penetratio, hoc sanè mihi persuadere minimè potui, tanquam rationi maximè dissentaneum: propterea quia exemplum à te adductum de extrinsecō motore, & violento motu non concludit, nam hic solum agitur de motibus naturalibus, & intrinsecis motoribus, minimè autem violentis: pro cuius expositione aduerto, omne corpus naturale, quatenus solum corpus est, moueri secundum temperamentum, & prædominium elemēti, in ipso, videlicet, si leue est sursum, si graue deorsum: in uiuentibus autem, hoc etiam contingere nego, in actionibus præsertim internis, & necessarijs, quæ diriguntur ad uitæ conseruationem, licet in fortuitis externis, atque violentis possit accidere. Sed supra temperamentum præstantiorem causam esse assignandam, in quam iure optimo omnes nostri corporis actiones primo debeant referri, temperamēto autem solum uti veluti instrumentum accomodato ad proprias operationes obeundas, quod discurrens per omnes nostri corporis actiones apertissimè explanabo, & ut ab ea operatione incipiam, quæ est propter speciem, quæ gignitiua appellatur ex Arist. 4. Metheororum, clarè illud ellicitur, ubi similia inquit, alia ratione, & via, quam quæ dissimilium sunt partium cōstitui solent. Nam ex elementis, inquit, similia constant, ex similaribus autem tanquam ex materia integra nature opera cōfici solent, & addit partes similes calore, & frigore, & mixtis motibus fiunt: at dissimiles quale est caput, aut manus, aut pes, ex illis constitutæ, minimè videbuntur, sed in causa esse putabitur natura, imo quod magis est, nec similiarium partium, propriam essentiam, atque formam ab elementorum temperamento ducendam putauit. 2. de generatione animalium, cap. 1. ad finem, Dura, inquit, molia, viscosa, tenera, & quicumque alij affectus partibus infunt animatis à calore, frigore vè effici possūt: at ratio, qua iam hoc caro, illud est, os non potest, sed à motu efficitur proficiscente ab eo, quod genuit, quodque actu, & re ipsa, id iam est, quod esse potest, id ex quo res gignitur: quinimò ipsemet Galenus. 2. de temperamentis inquit, quò mihi minus rectè facere videntur, qui tam temerè de rebus maximis pronuntiant, ut solis qualitatibus formandarum partium causam assignent, consentaneū enim est, has qualitates organa esse, formatorem vero alium.

Nec operationes naturales, quæ sunt propter indiuiduum quales sunt nutritio, augmentatio à complexione, tãquam à primaria causa prodire possunt, quod quidem clarum fiet, si probauerimus earū ministras à téperamēto prodire,

dire, non posse, quales sunt attractio, retentio, concoctio, & expulsio, etenim, & si calidi sit, quodcunque ad se allicere, atrahere, & ad se quasi rapere, cum tantum id quod attrahit promiscuè, & citra delectum attrahat: attractio autè siue de ea intelligas, quæ in ventriculo, siue de ea, quæ aliarum partium est, non quodcunque, sed quod sibi est familiare, vt ex confusa sanguinis masa, os crassio rem substantiam, caro tenuiorem, & cætera quæque pro suo naturæ modo, sequitur attractionem non à solo calore complexionali fieri posse, sed ab alia, ac diuersa à complexione causa, itidem, & retentio, nam, & si siccitas retentionem adiuuet, si tantum tali modo fiat retentio, vt statuto tempore retineat ventriculus, quoad cibus planè sit concoctus, moxque illum depellat post concoctionè, atque ex vtero prius elabi fætum molle, quam ad absolutio- nem peruenerit, proculdubio retentionem, non amplius siccitas, quæ in com- plexione elementarium qualitatum reperitur, sed vis quædam præstantior causabitur, quæ singulis partibus à prima origine est insita, item & concoctio, nam cum videamus aliquorû animalium calorem. Quæ duriora sunt, vt stru- tionis calorem ferrum atterere, cum tantum leonis calor, qui vehementior, atq; accrior hoc efficere non possit, sequitur concoctionem, etiam à v ele- mentalium qualitatum prodire non posse. Idem confirmant mandragora, & lactuca, simpliciter frigida, nam in eorum temperamento elementa frigida dominantur: & præpollent elementis calidis, & tantum attrahunt alimentum, concoquunt, & nutriuntur, aliam præstantiorem causam ostendentes: licet à temperamento in hac actione iuuetur, cum tali modo temperamento præ- paratum sit à natura, vt si illi formæ non substantia temperie, tamen ac præ- paratione ad illam proximè accedat. Idem profecto de expulsionem dicendû. Nam & si frigidi sit expellere, non tantum determinati, atq; noxij fieri posse credibile, quod idem etiam de sudore dicendum, vt de reliquis expulsionibus dicitur, numquam enim natura expellit per se, nisi noxium, licet aliquândo per accidens contrarium accidat, vt in syathomaticis euacuationibus. Item, & vi- talis operatio, nam tamen si pulsatio arteriarum, quoties calor excedit, ex re- frigerandi necessitate crebrior celeriorque fiat, contra vero tardior, ac ra- cior, cû frigus dominatur perpetuæ tamè motionis calorè, ac frigorem efficiè- tē causam ponere falsum esse, ex hac ratione apparebit, nam cû etiam reliquis partibus similiter, atq; arterijs, hæc indita non est pulsatio, cû sint omnes æquæ ex calido, frigidoq; temperatæ, quod si operationes istæ quæ magis infimæ sunt à temperamento, tanquam à primaria causa non prodeunt, quanto minus ani- males operationes. Item cum operationes animales ab instrumenti ratione figura, ac conformatione prodeant, figura autem, ac conformatio ad elemē- ta referri non posse, vt probauimus. Sequitur etiam animales functiones supra elementa referri debere, non autem ad elementorum temperaturam. Etenim cum videamus figura membri vitiata, aut instrumenti proprietate, etiam si vitiata non sit illius temperatura, instrumenti quoq; animale functionem lædi. Cum manus vehementer incalescens, vel contabescens, integrè moue- ri, atq; apprehendere videatur, planum facit non elementorum temperiem, sed instrumenti rationem causam esse præcipuam, quod si hæ operationes nō ab elementis, seu à temperamento, ex elementorum mixtione conflato, pro- dire possunt. Quanto magis credendum est de principibus animæ operati- bus, quæ interiores dicuntur. Cum ex longe cæteras antecellant, & si quis di- cat læso cerebro, ac distemperato, omnem enim vim, omnemq; actionem im- pediri, eo autem benè valente, sanas esse, & constantes animæ vires, ex quo concludi potest operationes à temperamento prodire, respondendum hoc
euenire,

5

euenire, quæ quælibet animæ operatio egeat temperamento, tanquam auxiliario milite earum operationum. Quæ à forma cientur, non autem quia temperamentum possit esse primaria causa harum operationum. Etenim cum formæ specificæ rerum naturalium dent esse composito, & sint principia, ac causæ quarum cumque operationum, quæ in illis fiunt, cumque habeant vim effectricem ingenitam agendi, & taliter operationes efficiendi, ut tota vis, & facultas operandi, ac motus omnes, & actio primo prodire dicatur ab ipsis formis, tanquam à primis principijs cum tantum ratione, qua sunt formæ materiales, ac corporeæ operationes suas commodè ac integre edere non possint, nisi præparato optimè subiecto, atque corpore, in quo habet operari. Præparatio autem subiecti, ac corporis non fiat citra bonam, atque conuenientem corporis temperiem: sequitur igitur formas naturales indigere optima complexione, ac temperamento veluti proprio instrumento ad proprias operationes obeundas, cuius temperamenti causas efficientes, easdem formas assigno, medijs facultatibus ipsis formis superadditis, quorum ratione largiuntur unicuique rei naturali, ac unicuique membro, cuiusque rei naturalis, talem complexionem ac proportionem, qualem res illæ requirunt. Nam temperamentum earum duntaxat functionum, quæ quodammodo primarum qualitatum naturam conditionemque redolent, potest esse principium. Etenim cum in permixtione qualitatum elementaliū, necessarium sit, aut vnam, aut duas qualitates excellere, quæ quoniā predominantur, omnem temperamenti efficientiam sibi vendicant, adeo ut quicquid ab illo temperamento efficitur, id à prædominantibus qualitibus effectum esse dicatur. Quamuis otiosæ non sint cæteræ qualitates, ergo si in temperamento necesse est, vincentis elementi vis maneat, atque dominetur, licet depressa, & infirmior, sequitur ergo, quod cum sit semper nature pristinæ memor, quod alterius diuersique generis nullum possit effectum proferre: nam cum ex principum qualitatum temperatione, aut vis, aut qualitas noua emergere non possit, quæ diuersam naturam adeptæ, illarum qualitatum nihil redoleat. Sequitur etiam, quod operationes, quæ ex principum qualitatum temperamento prodibunt superioris, dominantisque, qualitatis naturam imitabuntur, ac operationes edere non possint, quæ supra qualitates esse cognoscantur. Cum ergo arteria per te moueatur solū: quatenus corporea est, corporum duntaxat motum debet imitari, & cum talis motus necessario debeat esse secundum naturam elementi prædominantis, & hoc in arteria terreum sit, cum frigida sit, & sicca, sequitur necessario deberi moueri deorsum, & consequenter compressionem efficere, sed hac compressione solum excludere quod noxium est, & excrementitiū, relicto utili: hoc finem dubio in aliam causam referendū duco, videlicet in facultatem vitalem ortam à naturali, arteriam ipsam comprimentem, aeremque, & fulligines exprimentem. Sed dices, sudor precipue fieri à leuitate, adiuuante autem compressione, ad quod respondeo, quod cum vapor à densitate, & frigiditate partium externarum conuertatur in aquam, priusquam exeat per sudorem (quæ aeris, & aquæ transmutatio mutua facilis est) sequitur necessario prius futurum humorem aqueum, quam sequatur sudor. Si ergo ita est, ut reuera est, cum sudor naturam aqueam referat, cum intus remanet, grauitaret deorsum, & non per superiores partes erumperet, ergo præsupponi aliam causam superiorem oportet: videlicet naturam à qua per omnes partes sudor expellatur: sed recurre statim ad compressionem arteriæ, si ergo fatendum est necessario, dilatari arteriam contra ipsius naturam à superiori causa, videlicet natura, ut ingrediatur aer ad cordis refrigerium. Cur non tibi persuadebis, etiam comprimi ab eadem ad expellendum calidiorum aerem, & fulligines, cum vtraque ad eundem finem spectet, videlicet corporis conseruationem, atque sudores etiam omnes à

natura præcipuè excerni media sua facultate expultrice cum vniuersæ nostri corporis actiones à natura fiât. Suis facultatibus munita, vt satis latè explanatum, quam ob causam sapientissimus Galenus dixit primo de Simplicium medicamentorum facultatibus. Equidem cum natura Architec̃trix corporis, instar boni cuiusdam conditoris ciuitatis, in ipso statim structure nostræ initio (id summi quadam, & admirabili arte machinata), vt vel in æternum, vel ad pluriū saltem annorū, creatura sua illæsa perstaret) quam quidem immortalitatē, si illi per materiæ bonitatem, & excellentiam licuisset efficere esset conata) facultates quibusdam corporibus indidit, quibus seruari creata à natura animantia cuncta possent. Nisi enim à natura facultates natiuæ quædã essent, membris confestim ab initio tributæ durare animalia non possent, non modo tantum annorum, sed ne temporis quidem momentum, eo factum est, vt partes suis quæque facultatibus insignitæ, totum ipsum integrum seruent in actionibus, atque operibus, quæ ad animalium conseruationem conferre plurimum videtur. Facultates nihil aliud sunt, quã aptitudines illæ, provenientes ab ipsa formâ, & anima, differentia actionum in eodem indiuiduo, vel etiam in eadem specie semper prouenit à diuersitate instrumentorum, quam obrem si omnes corporis partes essent oculi omnes vtique viderent, & nulla alia in nobis fieret actio, præter visionem, vis mouendi in corpore ob diuersam pedis, & manus structuram fit, vt ille ad gressum, hæc vero ad apprehensionem sit apta. Vna existente anima nutrice in hepate sanguificationis est autor in corde pulsationis, & generationis spirituum sensus motus imaginationis, & memoriæ, cum præparet instrumenta sensibus externis, & internis, quæ actiones omnes naturales dicuntur, quia omne illud dicitur naturale, cuius instrumentum est à natura fabricatum in id opus præstandum. Eadem, etiam certis, & priuatis instrumentis fit excrementorum expultrix, hæc vegetatrix anima est vitalis facultas, quia vt inquit Arist. lib. de morte, & vita, nihil aliud vita est, quam prima nutritiuæ animæ in calido participatio, ac mora: diffinit enim vitam per propriam causam efficientem, & instrumentalem, Aristot. 2. de anima. c. 4. inquit viuere viuentium est esse, esse autem tale nascitur à vegetatrice facultate: ergo & vita, sed id à quo procedit vita dicitur facultas vitalis, igitur facultas vegetatrix erit vitalis, sed hæc eadem dicitur naturalis, ergo naturalis est vitalis. Sed sudoris excretio, cum non fiat ab animali per se, cum sit citra irritationem sensus (de illo sudore loquor, qui contingit corpori neutro) sequitur necessario debere procedere à facultate naturali, & consequenter à vitali, quæ idem sunt, quod tu iterum atque iterum vehementer negas. Aristoteles animæ partes ac facultates sigillatim enumerans, vitalem omnino, tanquam nulla seorsum esset, prætermisit vitam nutritione deffiniens, hac enim defficiente vita tollitur, quia vita nihil est aliud, quam actionum omnium vnio, atque communitas, & illam actionem, quam medici appellant vitalem, arbitror esse actionem consequentem instrumentum animæ naturalis, quod est calor innatus cordis, cum caloris proprium sit palpitare, ac vegetare, & licet vigor, & animi constantia in rebus agendis tribuatur cordi: ego existimo tribuendam esse bonæ compositioni ac temperaturæ, corporis vniuersi. Reliquum nunc est, vt aliquas addam animaduersiones, circa errores à te adductos in aduersarios, ac primum circa errorem. 18. tui in nominati Medici, quem accriter reprehendis hoc modo philosophantē, sudorem excrementum esse: ergo inutile, ergo obiectum facultatis expellentis fingens quandam distinctionem quæ non cohæret in natura. Fateris enim obiectum esse, quatenus est excrementum naturale. Quatenus autem est præternaturam, vt sunt humores in corpore redundantes minime concedis, sed affirmas circa excrementa naturalia, esse quandam antipathiam, & formarū, dissi-

dissimilitudinem, minimè repertam circa humores peccantes, & præter naturã existentes, nam inquis ratione Antipathix expulsiuam facultatem, circa excrementa naturalia, semper esse in continuo motu operationis, circa vero humores peccantes aliter cõtingere, nam si ita se res haberet statim, ac esset aliquod inutile excernere, & sic nullus locus morbo reliqueretur: qui simpthomaticiseuacuationibus, prius non periret. Hæc omnia à te dicta sunt, pro veri autem inuestigatione aduerte, quod cūquè alimenti genus, cum à corporis nostri natura plurimum distet. Ratione cuius necessarium foret, alimentum illud multipliciter transmutari, si corpori animalis nutriendo habet assimilari, proinde prouidisse naturam de concoctione, qua mediatiã, toties transmutaretur alimentum, quoad corpori peritus simile efficeretur. Cum vero nullū reperiri possit, quod & si exactissime concoquatur, vnde quaque transmutari possit, ac fieri idoneum pro corpore nutriendo, sed necessarium fore alteram partem in alimento idoneam esse, ad corpus alendum, alteram verò discrepantem, & ineptam, ob id, vt eijceretur è corpore pars, ea quæ discrepans est. Dedit viuentibus natura facultatem expulsiuam, qua mediante eijcerentur ea, quæ pro corpore nutriendo essent inepta, & cum concoctio constante vita debeat esse perpetua, sic & excrementi expulsio. Sed cum forsitam ob improporionatum alimentum & alias causas concoctricem facultatem infirmantes, atquè naturam, alioquin robustam, expulsiuamquè imbecillam reddentes, fiat vt nec concoctrix, nec expultrix facultas possint satis suum officium facere: vnde excrementa illa naturalia, quæ habebant extra corpus educi, intus retinentur, variequè putrefacta, omnium fere internorum morborum sint origines. Si ergo excrementa retenta eadem sunt, quæ naturalia. Solum secundum accidens differentia, sequitur necessario, quod si vt naturalia sunt obiecta facultatis expulsiuæ: ita etiam cum præter naturam extiterint. Nam color cum sit obiectum visus non desinit esse tale, propterea, quia color, nunc sit albus, nunc niger, nunc intensus, nunc remissus, & sic de reliquis sensibus externis. Nã si vtraq; facultas perfecte suum officium præstarèt ferè nunquam homines in morbos inciderent. Ex quo colligitur, vt non expellere causam morbificam, solum sit debilitas vtriusq; facultatis naturalis concoctricis, scilicet, tanquam prærequisitæ, & expellentis, tanquam propriæ facultatis, non autem defectos Anthipathix (vt tu existimas) quæ solum reperitur circa excremẽta naturalia, & nõ circa morbos. Nam circa vtraq; excrementa est in genere quædam contrarietas, & ineptitudo ad nutritionem, cuius ratione perpetuè, & quoad fieri potest, natura media sua facultate expultrice, conatur è corpore ellicere, omne illud quod nutritioni sit ineptū, siue mediatum sit, siue immediatum, siue morbosum, siue naturale, siue tenue, siue crasum, vt eadem natura media attractrice semper, quod sibi familiare est attrahit, vt ipso fruatur, & conseruetur, aliqua fortè occasione non impedita. Ac proinde si omnis sudor sit ex materia inuili pro corporis nutritione, erit necessario obiectum facultatis expulsiuæ. Nam etsi aliquando facultas expulsiua expellit indifferenter, & promiscuè bonum, & malum, vt in synthomaticis euacuationibus, non est ob defectum Antipathix, vt tu affirmas, sed propterea quia natura prouida maximè à morbo oppressa, maximeq; stimulata omnes suas vires colligens, ne succumbat, & tandem eger intereat, nulla expectata coctione pro viribus conatur morbificam causam expellere, tanquam quid nõ solum nutritioni ineptum, sed naturæ maximè inimicum. Latius de hac re posset patere oratio, nisi breuitas epistolæ, & aliæ causæ non impedirent.

¶ Secunda animaduersio. Non valet argumentū in principio secundæ paginæ à te adductum, contra illum Cathedriticū, quò contendis probare impulsū illum productū à compressione arteriæ non oriri à facultate vitali. Argumento sumpto, ex Diuo Thom. 1. 2. q. 3. artic. 2. ad. 1. & ex Arist. 8. Phisico. tex. 28. quod tale est. Actio vitalis dicitur illa, quæ est à principio viuenti, vt viuens est, fateor maiorem, sed impulsus ille non est à principio viuenti, vt viuens est, sed à compressione arteriæ solū, vt corpus naturale, nego minorem, affers argumentum à simili ad minoris confirmationem, vt si aliquis homo per impulsū alterius extrinseci motoris moueretur, talis motus vitalis non est: nam talis motus conuenit homini quatenus est similis corpori naturali, & non quatenus viuens est. Claudicat similitudo, nã agis de extrinsecis motibus, non intrinsecis, nam internæ omnes actiones viuentes primo, & præcipue

cipue oriuntur à natura, videlicet, ab anima adiuta autem naturalibus instrumentis, quod ipsum dicendum est de impulsu ortu à compressione arteriæ. Consideras duplicem modum operationis in viventibus, primus, ita viventi proprius, ut non possit esse ab alio corpore naturali non viventi, ut tu dicis, ponis exemplum, ut intellectio, loquutio, & deambulatio, ut tu sine distinctione affirmas. Dicis, finge compressionem arteriarum non esse vitalem, impellet similiter fulligines ipsas, nego hoc dato futuram esse arterias, nec sequetur esse fulliginum expulsionem, quoniam arteriæ instrumenta sunt facultatis vitalis, ut tali modo, & usque ad certum terminum fulligines expellantur, & aer etiam calefactus, atque naturæ ineptus. Nam hoc à facultate motiva arteriæ, solum provenire, minimè poterit, ut iam satis probatum est, ne eadem sæpe repetamus. Nec passiones dicuntur produci ab essentia, ut tu asseris, sed comproduci eadem actione ad productionem essentiae, tanquam aptitudines quaedam coherentes essentiae ad proprias operationes obeundas, ab eodem agente concreatae cum essentia, non autem ab essentia ortæ, ac proinde passiones animæ non oriuntur ab anima, nec anima est propter suas potentias, sed anima est propter suam actionem, quia ut inquit Arist. multis in locis, unumquodque est propter suum operari, potentiae autem sunt propter animam, veluti auxiliatrices ipsius, & non è contra, ut tu sentis. Et cum ultra progredieris confirmans tuam conclusionem à simili dicis, cum me moueo aerem necessario impello, qui impulsus vitalis non est. Quia non est à viventi, ut vivens, nego antecedens, pro cuius explicatione aduerto, quod omnis actio essentialiter talis dicitur, per ordinem ad terminum illum, ad quem primario ordinatur, ut tu verè fateris, sed hic impulsus aeris externi, non est primo ordinatus ab animali ad aliquem finem, sed per accidens, & secundario, ergo ab illo non debet denominari actio, sed ab animalis motiva facultate, ut excitata medio appetitu, vel voluntate ad aliquem locum, propter aliquem finem, utile, delectabile, vel honestum. Quæ actio verè animalis est, cum solum animalibus contingat, & etiam naturalis, quia omne id dicitur naturale, quod utitur instrumentis à natura fabricatis ad propriam actionem exercendam: nec inconuenit eandem actionem appellari animalem, & naturalem, diuersis tamè rationibus. Si ergo naturalis est actio, igitur & vitalis, quæ idem sunt, ut iam probauimus, confirmatur hoc tuo argumento & scripto ex Aristotele octauo Phi. tex. 28. cum dicis, rationem constitutam vitæ esse moueri à se. Illud igitur principium intrinsecum, ratione cuius res mouebitur à se, erit principium vitale, & cum impulsio aeris externi, primo, & per se trahat originem à principio intrinseco, & naturali, erit vitalis, & conueniet homini quatenus vivens est. Quod tu negas, & consequenter aeris calefacti fulliginum, & vaporum expulsio fient primo, & per se à tali principio, cum omnes ad conseruationem vitæ dirigantur. Impulsus autem aeris externi, solum est accidentaria, & veluti conditio, sine qua non aqua actio non debet denominari, quia est actio immediate consequuta ad actionem cuiusque corporis moti. Nec valent distinctiones à te adductæ penes modum, & penes substantiam, cum nutritio possit fieri à Deo. Quia hic solum loquimur de effectibus naturalibus, & eorum causis.

Circa errorem. 24. videris opinioni assentiri eorum, qui dicunt essentialiter non distingui vaporem à re, cuius est vapor, licet realiter distinguatur, ut Petrus distinguitur à Ioanne. Ego existimo vaporem, non solum realiter, sed essentialiter distingui à re, cuius est vapor, veluti pars separata à toto, essentialiter distinguitur à toto, & cum vapor à materia aquea, vel terrea, cum portione aquæ eleuetur. Ut constat aperitissima experientia, vapor autem aereæ naturæ sit, quæ contraria natura est. Sequitur necessario ipsum, non solum realiter, sed essentialiter distingui à materia à qua resoluitur. nec irritatio à calore, quem tu negas in vapore (secundum tuam opinionem) propter temperatum calorem, est necessaria semper ad expulsionem, sed sufficit quaedam proprietas occulta pululans ex putrefactione naturæ inimica ratione, cuius ipsa natura excitatur ad expulsionem.

Si hæc à me dicta sint non ut te aliquo odio prosequar, quia tibi coniunctissimus sum, ut peritorum virorum semper fui studiosus, & amator, sed ut liberè de hac re meam sententiam proferam, ut alij, nec mirari debes, & vitio vertere (si exactè perpendis) sed æquo animo ferre, cum tu aduersus antiquitatem contendas. Si multi in te inuehantur, & antiquitatem defendant. Vale amice charissime.

Doctor Ascenza: